

veertig jaar mocht aanstellen zonder toestemming van het gewestelijk arbeidsbureau¹ – en toen door deze twee maatregelen de wettelijke mogelijkheid geschapen was, meer arbeiders vrij te maken voor de arbeidsinzet, volgde (23 maart) Seyss-Inquarts verordening, de kortste die ooit verschenen is: uit verordening 42/41 werden de woorden ‘binnen het bezette Nederlandse gebied’ geschrapt.² *Simple comme bonjour*. Het betekende dat Nederlanders voortaan door de gewestelijke arbeidsbureaus verplicht konden worden, ook in Duitsland ‘voor een bepaalde tijd op een hun aangewezen plaats diensten te verrichten.’

Zeven-en-dertig gewestelijke arbeidsbureaus waren er. Zij ressorteerden met hun honderddrie-en-veertig bijkantoren onder het rijksarbidsbureau dat een afdeling was van Verwey's departement. Verwey was trouwens, behalve waarnemend secretaris-generaal van het departement, ook directeur-generaal van het rijksarbidsbureau. Voor de dagelijkse leiding kreeg dat rijksarbidsbureau toen het in september '40 opgericht werd, een waarnemend directeur-generaal, mr. H. J. Morren. In ijver om werklozen naar Duitsland te bemiddelen, deed Morren niet voor Verwey onder, maar hij was aggressiever dan deze, met name waar het de NSB betrof, en ging dus in de periode waarin hij er voor moest zorgen dat ten behoeve van de arbeidsbureaus annex hun bijkantoren in eerste instantie ca. achttienhonderd personen aangesteld werden, zijn uiterste best doen, NSB'ers te weren. Klachten van NSB-kant leidden er toe dat hij begin maart '41 gearresteerd werd. Hij kwam na drie weken vrij maar werd toen tot afdelingschef gedegradeerd; een andere hoofdambtenaar, Th. van Lier, werd zijn opvolger als waarnemend directeur-generaal. Ook van Lier verzette zich tegen de benoeming van NSB'ers, maar hij kon toch niet verhinderen dat, toen de nieuwe organisatie van start ging (1 mei '41), negen van de zeven-en-dertig directeuren van arbeidsbureaus leden waren van de NSB. Trouwens, ook wat het personeel betrof, was de onophoudelijke Duitse pressie niet zonder effect gebleven. Eind '41 bevonden zich onder het totale personeelsbestand van bijna zes-entwintighonderd personen driehonderdvijf-en-zeventig NSB'ers (14,5%). Men zou kunnen zeggen dat de NSB in de sector van de gewestelijke arbeidsbureaus tienvoudig oververtegenwoordigd was; zulks maakte de actie van diegenen die, van hun plaats bij de arbeidsbureaus uit, de arbeidsinzet naar vermogen wensten te saboteren, extra-moeilijk en extra-gevaarlijk. Men wist dat elke anti-Duitse uitlating of handeling onmiddellijk over-

¹ VO 32/42 (a.v., p. 168–70). De datum van deze verordening is 14 maart 1942. Zij ging dus in de tijd vooraf aan de lager genummerde VO 26/42. ² VO 26/42 (a.v., p. 155–56).